

Lausunto / Jokilaaksojen pelastuslaitos / Toimintavalmiusjärjestelyt 2021

2625/09.05.01/2021

KHALL 23.02.2021 § 45

Pelastustoimessa on vuosikymmenten ajan lähes koko Suomessa varmistettu pelastustoiminnan kiireellistä palvelutuotantoa sopimalla työntekijöiden ja viranhaltijoiden sekä sopimushenkilöstön hälytettävyydestä vapaa-ajaltaan vapaamuotoisen varallaolon avulla.

Pelastustoimen varallaoloihin liittyvä oikeuskäytäntö on vuoden 2015 jälkeen ollut muutoksessa alkaen Korkeimman oikeuden päätöksestä KKO 2015:48. Suomalaiseen oikeuskäytäntöön vaikuttaa myös EU-tason tuomioistuinratkaisu (EUT-518/15 ns. Matzak-tapaus). Viimeisimpiä asiaan vaikuttavia ratkaisuja Suomessa ovat Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 8.4.2019 (518/443) johon Korkein oikeus ei antanut valituslupaa (27.11.2019, S2019/332) sekä Työtuomioistuimen ratkaisu 2020:30.

Suomessa eri oikeusasteissa jo ratkaistujen kanteiden lisäksi on vireillä työtuomioistuimessa useita eri pelastuslaitoksia koskevia varallaoloihin liittyviä jälkikäteisiä palkkasaatavavaatimuksia ja ilmeisesti myös eri käräjäoikeuksiin on sopimushenkilöstön osalta vastaavia vireillä. EU-tuomioistuimessa on vireillä ainakin yksi merkittävä varallaoloihin liittyvä oikeuskäsittely (EU C-580/19) (vireille 30.7.2019). Lisäksi loppuvuodesta 2020 on eräissä pelastuslaitoksissa tullut runsaasti lisää jälkikäteisiä palkkasaatavavaatimuksia ilmi. Näissä on haastettu myös nykyistä meillä käytössä olevaa varallaolijan valmiusaikaa täydeksi työajaksi.

Jokilaaksojen pelastuslaitoksen osalta on vireillä kaksi kannetta Työtuomioistuimessa. Myös sopimushenkilöstön osalta on varallaoloaika riitautettu, käräjäoikeusprosessin alkamisesta ei ole vielä tietoa. Yhteensä näissä kanteissa vaaditaan yli 2,6 milj.€ jälkikäteisiä palkkasaatavia varallaoloajalta.

Varmuutta siihen, etteikö pelastustoiminnan tehtävien kiireellisyyden vuoksi riitauteta myös pidempiä varallaolon valmiusaikoja työajaksi, ei ole olemassa. Siten riski jälkikäteisille palkkasaataville sekä päätoimisen, että sopimushenkilöstön taholta on olemassa niin kauan, kun pelastustoiminnan kiireellistä palvelutuotantoa varten pidetään yllä varallaoloa. Taloudellinen riski on skenaarioissa arvioitu pelastuslaitoksemme osalta suurimmillaan kymmeniksi miljooniksi euroiksi ja mahdollisesti realisoituessaan se jakaantuu alueen kuntien maksettavaksi.

Uuden työaikalain, kuin myös vanhan lain, (872/2019) 4.1 §:n mukaan varallaoloaikaa ei lueta työaikaan, ellei työntekijän ole oleskeltava työpaikalla tai sen välittömässä läheisyydessä. Säädösten mukaan varallaolo ei saa kohtuuttomasti haitata työntekijän vapaa-ajan käyttöä. Oikeuskäytännön kehittymisen myötä on olemassa vahvat perusteet olettaa, että myös uuden työaikalain tulkinnat suhteessa pelastustoiminnan

luonteeseen liittyvään kiireelliseen reagointiin ja oleskeluun lähellä paloasemaa, tulevat jatkamaan pelastustoiminnan varallaoloon liittyviä oikeuskäsittelyitä.

Uuden oikeuskäytännön ja työaikalain määräysten valossa pelastuslaitoksissa on laajasti päädytty käynnistämään, ja suuressa osassa jo toteutetaan, toimenpiteitä miehistö-, ryhmänjohtaja- ja päällystövarallaolosta luopumiseksi. Toistaiseksi vain päällikkövarallaolo jäisi käyttöön.

Kaikissa pelastuslaitoksen alueen kunnissa pelastustoiminnan toimintavalmius kiireellisissä tehtävissä perustuu suurelta osin sopimuspalokuntiin ja niiden hälytysosastojen henkilöstön suorituskykyyn.

Sopimuspalokuntajärjestelmä tulee edelleen olemaan käytössä nykyisessä laajuudessa ja sen kehittämiseen yhteistyössä sopimuspalokuntien kanssa kiinnitetään muutoksessa ja sen toteuttamisessa erityistä huomiota.

Varallaolosta luopumisen aiheuttamaa toimintavalmiuden epävarmuutta on suunniteltu korvattavaksi esimerkiksi seuraavilla toimenpiteillä:

- Hälytysrahakäytäntöä muutetaan siten, että se kannustaa pelastustoimintaan osallistuvaa henkilöstöä lähtemään vapaalta hälytyksiin, toimintakyvyn ylläpitoon, osaamisen kehittämiseen ja aktiivisuuteen. Käytännössä voidaan puhua aktivointikorvauksesta.
- Päätoimisen henkilöstön määrän lisääminen, työajan uudet painotukset.
- Päätoimisen henkilöstön työaikojen ja työskentelypisteiden optimointi siten, että sen avulla on mahdollisuus varmistaa etenkin virka-aikaista pelastustoiminnan toimintavalmiutta aikana, jolloin sopimushenkilöstön saatavuus hälytyksiin on heikointa.
- Pelastustoiminnan johtamisjärjestelmän osittainen uudistaminen.
- Sopimuspalokunnat jatkavat entisellään ja todennäköisesti niiden hälytysmäärät tulevat lisääntymään naapuripaloasemien varmentavien valmiuksien vuoksi. Sopimuspalokuntatoimintaan kohdistetaan merkittäviä kehittämistoimenpiteitä muutoksessa ja myös pidemmällä aikavälillä.
- Onnettomuuksien ennaltaehkäisy, omatoimisen varautumisen ja etenkin turvallisuusviestinnän kehittäminen siten, että on mahdollisuus parantaa ihmisten omaa toimintakykyä kohdata erilaisia onnettomuuksia ja arjen häiriötilanteita.

Yhtenä lähtökohtana valmistelussa on pyritty myös pitämään sitä, että pelastustoimen kuntalaskutus ja siten kuntien kulut eivät tämän uudistuksen vuoksi oleellisesti kasvaisi.

Valmistelussa on tehty laajasti yhteistyötä eri työryhmissä, joissa on ollut vahvasti henkilöstön edustusta mukana. Asiaa on käsitelty myös pelastuslaitoksen palokuntatiimissä ja lisäksi kaikkia sopimuspalokuntia on kuultu etenkin aktivointikorvauksen valmistelussa. Kansallisella tasolla on tehty tiivistä yhteistyötä muiden vastaavassa tilanteessa olevien pelastuslaitosten kesken.

Aikataulullisesti on suunniteltu, että varallaoloista luovutaan erilliseen suunnitelmaan perustuen lakkauttamalla paloasemakohtaiset ja päivystävän palomestarin varallaolot sitä mukaan, kun riittävästi korvaavaa

järjestelyä on kyetty toteuttamaan. Aikataulutavoitteena on, että jo 1.6.2021 alkaen merkittävä osa varallaoloista olisi lakkautettu.

Mikäli kunta päätyy lausunnossaan painottamaan mallia A, Jokilaaksojen pelastuslaitos pyytää kuntaa lisäksi ottamaan lausunnossaan kantaa seuraavaan asiaan:

- Pelastuslaitos käynnistää viipymättä mallin A käyttöönoton yhteydessä valmistelut suunnitelmasta, jolla siirrytään asteittain 5 vuoden kuluessa mallin B-tyyppiseen toimintavalmiusjärjestelyyn.
- Suunnittelussa huomioitaisiin mallin A käyttöönoton jälkeen saatava tietoaineisto toteutuneista toimintavalmiuksista, toimintaympäristön ja alueemme riskien kehittymisestä sekä kustannusten toteutumisesta tätä jatkosuunnitelmaa yksityiskohdiltaan valmisteltaessa ja aikanaan toteutettaessa.
- Jatkovalmistelu tehtäisiin tiiviissä yhteistyössä alueen kuntien kanssa ja päätöksentekoon se tulisi aikaisintaan vuoden 2022 talousarvion ja toimintasuunnitelman valmistelun yhteydessä.

Tulevien ratkaisujen toteuttamisessa eri vaiheissa toimivaltaisia päätöksentekijöitä ovat pelastuslaitoksen johtokunta, Ylivieskan kaupunginhallitus sekä pelastusjohtaja, kukin toimivaltansa rajoissa.

Tavoitteena on, että uudistus on johtokunnan käsittelyssä 5. maaliskuuta, jonka jälkeen kyetään käynnistämään uudistuksen toteutus.

Jokilaaksojen pelastuslaitoksen edustajat on kutsuttu esittelemään uudistusta kaupunginhallituksen kokoukseen.

Jokilaaksojen pelastuslaitos pyytää lausuntoa toimintavalmiusjärjestelyjen uudistamisesta viimeistään 24. helmikuuta 2021.

Liitteenä nro 2

- lausuntopyyntö
- toimintavalmiusmalli A
- toimintavalmiusmalli B
- EVA-toimintavalmius
- taustamuistio 19.1.2021
- toimintavalmius perusteluosa
- yleiskuvaus uudistuksesta

Kaupunginjohtajan päätösehdotus:

Kaupunginhallitus päättää lausua Jokilaaksojen pelastuslaitokselle toimintavalmiusuudistuksesta seuraavaa:

Pyhjärven kaupungin näkemyksen mukaan toimintavalmiusuudistuksen keskeisimpänä syynä on oikeudellinen tulkintatilanne varallaolon ja työajaksi luetun ajan välillä. Siksi kaupunki painottaa lausunnossaan asian oikeudellista puolta. Varallaolo on myös työaikalain mukaan mahdollista myös jatkossa. Työaikalain ja työaikadirektiivin tulkinnoilla on keskeinen

merkitys varallaolomääräysten tulkinnassa. Keskeistä on nyt saada selvyys siihen, minkälainen valmiusaika todennäköisesti katsotaan työajaksi. Tämä tulkinta voidaan tehdä, kun asiaan liittyvät oikeustapaukset Euroopassa (mm. EU-tuomioistuimessa oleva C-580/19) tuomioineen ovat tiedossamme. Kuntiin annetun tiedon mukaan osaan työtuomioistuimessa vireillä olevista riidoista ratkaistaan vasta sen jälkeen, kun EU-tuomioistuin antaa tulkinnan ko. riidassa.

Jokilaaksojen pelastuslaitoksen esittelymateriaalissa on tuotu selkeästi ja oikein esille seikka, jonka mukaan vaihtoehto A voisi olla vain lyhyt välimalli, josta siirryttäisiin malliin B hyvin nopeasti. Alueen kuntatalouden ja pelastustoimen mahdollisen hyvinvointialueeseen siirtymisen kannalta asiaa tulee arvioida uudelleen myös kuntien talouden kannalta: muodostavatko lisääntyvät kustannukset juuri ennen hyvinvointialueeseen siirtymistä riskin kuntien tulevaan rahoituspohjaan.

Vaihtoehdot A ja B lähtevät siitä, ettei alueella ole järkevää tai mahdollista jatkaa varallaolojärjestelmää jossakin muodossa. Valmisteltujen vaihtoehtojen A ja B lisäksi kunnat haluaisivat nähdä myös toiminnallisesti ja oikeudellisesti parhaimman vaihtoehdon varallaolojärjestelmästä.

Edellä mainituista seikoista johtuen Pyhäjärven kaupunki pyytää palauttamaan asian takaisin valmisteluun huomioiden kunnista annetut lausunnot.

Kaupunginhallitus päättää tarkastaa pöytäkirjan tämän asian osalta kokouksessa.

Päätös:

Kaupunginhallitus hyväksyi kaupunginjohtajan päätösehdotuksen.

Kaupunginhallitus tarkisti pöytäkirjan tämän asian osalta kokouksessa.

Pöytäkirjan liitteenä nro 1

- lausuntopyyntö
- toimintavalmiusmalli A
- toimintavalmiusmalli B
- EVA-toimintavalmius
- taustamuistio 19.1.2021
- toimintavalmius perusteluosa
- yleiskuvaus uudistuksesta